DOI: https://doi.org/10.59295/DIA.2026.2.02
CZU: 811.135.1(478)(091):378.4(478)
Orcid ID: 0000-0002-6660-526X

Intertext

FILOLOGIA ROMÂNĂ LA UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Doctor habilitat în filologie, profesor universitar la Departamentul Lingvistică Română și Știință Literară de la Facultatea de Litere, cercetător științific principal, Universitatea de Stat din Moldova.

Domenii de preocupare: gramatică, stilistică și cultivarea limbii, traducere literară, studiul textului, sociolingvistică, semiotică și pragmatică, onomastică.

Iraida CONDREA

Filologia română la Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat. Specialitatea Filologie (în componența Facultății de Istorie și Filologie) fost una dintre primele în cadrul Universității de Stat din Chișinău, înființată în anul 1946. Catedra de Limbă și Literatură Moldovenească trebuia să răspundă cerințelor autorităților sovietice și să propage o nouă limbă, deosebită de cea română - „limba moldovenească". În articol sunt prezentate politicile autorităților sovietice de a promova noi reglementări lexicale și ortografice, de susținere a cadrelor aservite politicilor de deznaționalizare prin încurajarea așa-nujiților „șantiști", de marginalizare a învățământului filologic și a limbii române/„moldovenești" din comunicarea socială. Cursurile simpliste și profesorii cu o pregătire precară au fost prezente până la sfârșitul anilor 60, când Facultatea de Filologie a devenit independentă și s-au produs schimbări de atitudine față de învățământul filologic. Pe parcursul anilor, Facultatea de Filologie a trecut prin mai multe reorganizări, fiind schimbată in 1995 și denumirea ei in Facultatea de Litere. În anul 2006 Facultatea de Litere avea patru catedre de profil: Catedra Limba Română, Lingvistică Generală și Romanică, Catedra Literatura Română și Teorie Literară, Catedra de Filologie Clasică, Catedra de Filologie Rusă. Cu această structură a funcționat pană in anul 2016, când a fuzionat cu Facultatea de Limbi și Literaturi Străine – azi Facultatea de Litere a Universiatății de Stat din Moldova.

Cuvinte-cheie: științe filologice, limba „moldovenească", rusificarea, antiromânismul, deznaționalizare, politica lingvistică.

Romanian Philology at the State University of Moldova

Abstract. The Philology specialty (within the Faculty of History and Philology) was one of the first within the Chisinau State University, established in 1946. The Department of Moldovan Language and Literature had to respond to the requirements of the Soviet authorities and propagate a new language, distinct from Romanian - the "Moldovan language". The article presents the policies of the Soviet authorities to promote new lexical and orthographic regulations, to support the cadres enslaved to the policies of denationalization by encouraging the so-called "shantists", to marginalize philological education and the Romanian/ "Moldovan" language from social communication. Simplistic courses and poorly trained teachers were present until the end of the 60s, when the Faculty of Philology became independent and changes in attitude towards philological education occurred. Over the years, the Faculty of Philology underwent several reorganizations, and in 1995 its name was changed to the Faculty of Letters. In 2006, the Faculty of Letters comprised four specialized departments: the Department of Romanian Language, General and Romance Linguistics; the Department of Romanian Literature and Literary Theory; the Department of Classical Philology; and the Department of Russian Philology. This structure remained in place until 2016, when the Faculty merged with the Faculty of Foreign Languages and Literatures, becoming what is today the Faculty of Letters of the State University of Moldova.

Keywords: philological sciences, "Moldovan" language, Russification, anti-Romanianism, denationalization, linguistic policy.

Începuturile „moldovenizării" oficiale a limbii române. Încă de la formarea în 1924 a RASSM (Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească), autoritățile sovietice ale vremii depuneau eforturi enorme pentru ca băștinașii să uite limba și cultura română și să adopte nou-creata „limbă moldovenească", care, conform teoriei proletcultiste, se deosebește tranșant de „limba română burgheză a asupritorilor norodului". „Pornind de la astfel de principii, moldoveniștii au încercat să găsească echivalente „mai pi înțăles" pentru neologisme sau pentru cuvinte considerate de ei prea românești, ajungând să „îmbogățească" fondul lexical al „limbii moldovenești" cu arhaisme, traduceri ad litteram din limba rusă ori pure invenții, precum: dicționar – *cuvântelnic,* ghilimele – *lăbiuțî,* oxigen – *aeronăscător,* barometru – *aeromăsurător,* aeroplan – *sîngurzburător,* sufragerie – *mâncătorie* etc. Cu astfel de mostre a fost editat un dicționar (numit „cuvântelnic" – după rus. *словарь*) moldovenesc-rus și rus-moldovenesc, iar în 1930 a început și întocmirea unui „cuvântelnic academicesc al limbii moldovenești" [1, p. 14].

Cele mai ridicole forme ale „lind·ii moldovenești", stabilite și promovate de I.D.Ceban, unul dintre autorii și ideologii acestui proiect de „limbă norodnică proletară", la data înființării universității din Chișinău erau încă în acțiune (de ex., în „Cuvîntelnic orfografic moldovenesc" apărut în 1940), și trebuiau folosite de profesorii filologi în cadrul orelor de „limbă moldovenească". După război, în anul 1949, același Ion D. Ciobanu publică la Chișinău, la Editura de Stat a Moldovei, o nouă lucrare lexicografică „Îndreptar ortografic. Pentru școala începătoare, de 7 ani și cei mijlocie" (Ындрептар ортографик. Пентру шкоала ынчепэтоаре, де 7 ань ши чей мижлочие). În „Prefață" este fundamentată ideea propagării „limbii norodnice" moldovenești și se menționa că „La întocmirea îndreptarului și dicționarului ortografic de față s-a luat ca bază „Kuvîntelnicul orfografic moldovenesc" editat în anul 1940". Însă autorul Ion D. Ciobanu își propune și o serie de obiective de amploare, și anume „să unifice limba moldovenească literară depe amîndouă maluri ale Nistrului, reeșind, pe de o parte, din limba norodnică a părții centrale a RSS Moldovenești… și pe de altă parte, din tradițiile moștenite, din literatura clasică moldovenească și, mai cu samă, *dela scriitorii moldoveni contimporani și presa de partid periodică moldovenească…*(subl.n. I.C.). Afară de aiasta am întrodus unele cuvinte născute de războiul pentru apărarea Patriei. Îndreptarul de față are ca țel să stabilească nu numai regulile scrisului (ceea ce face gramatica), da și fiecare cuvînt în parte. Bunăoară, în loc de ortografierea greșită – *puf, vîrf, stuf, repede, ridică, perete* s-a luat ortografierea moldovenească: *puh, vîrv, stuh, răpede, rîdică, părete* și altele, care o găsim nu numai în tradiția scrisului nostru, dar și în lucrările scriitorilor moldoveni contemporani" [2, p. 3]. Unificarea limbii „moldovenești" de pe ambele maluri ale Nistrului însemna, de fapt, înlăturarea limbii române de cultură, folosită în perioada interbelică, și introducerea unei „limbi noi", cu invenții, împrumuturi și calchieri din rusă, special ticluite pentru a sublinia diferența față de limba română. „Cei care urmau ideile lui I.D. Ciobanu urmăreau cu precădere eliminarea a tot ce-i românesc și introducerea unei limbi literare transnistriano-basarabeană, cu numeroase elemente rusești. După teroarea stalinistă din anii '30 s-a conturat definitiv dogma limbii moldovenești de sine stătătoare și s-a stabilit că „dușmana" acesteia este limba română" [3].

Ion D. Ciobanu, cu studii făcute la Școala Pedagogică din Balta (1928) și la Institutul pedagogic din Tiraspol, apoi la cel din Harcov, a desfășurat, la timpul său, o vastă activitate, fiind folclorist, lingvist, scriitor, deputat. A ocupat funcții importante în cercetare și în învățământul superior, iar ceea ce l-a propulsat în aceste posturi a fost condiția sa de om al partidului comunist și al sistemului – a fost deputat al Sovietului Suprem al RSSM și al Sovietului Suprem al URSS în 3 legislaturi, din 1946 până în 1958, deci un adept convins și susținător consecvent al politicilor de deznaționalizare și de îndoctrinare ideologică, promovate de partid. Pentru acele timpuri, este simptomatic faptul că „în instituții, organele de partid recurgeau direct la desemnarea persoanelor în funcțiile de conducere. În cele mai dese cazuri, candidaturile erau conformiste

și loiale regimului comunist, adepți activi ai politicii organelor de conducere, oameni poziționați împotriva a tot ce era românesc. Spre exemplu, I.D. Ciobanu, plasat în fruntea Institutului Pedagogic „I. Creangă" din Chișinău, a devenit unul dintre cei mai activi promotori ai românofobiei în Moldova sovietică…" [4, p. 15]. Ca și mulți alți șefi promovați dintr-o funcție în alta, I.D.Ciobanu făcea parte din așa-numita „nomenclatură" (în limba rusă: *номенклату́ра*), care era un segment mic de elită al membrilor partidului comunist din Uniunea Sovietică și apoi din celelate țări comuniste, formată din clasa conducătoare a demnitarilor cu mari responsabilități și privilegii pe măsură. Bunăoară, în domeniul învățământului superior, una și aceeași persoană putea ocupa, consecutiv sau chiar concomitent, ba funcția de rector, ba de decan, ba de director al unui institut de cercetare.

Specialiștii de talia lui I.D. Ciobanu, școliți în instituțiile de învățământ din orașul Balta, capitala RASSM, ori în diferite orașe din Ucraina sau Rusia, de regulă, erau apreciați nu pentru studiile lor temeinice sau pentru realizările remarcabile în vreun domeniu, ci pentru obediența și servilismul față de conducerea de partid. Cele mai „valoroase" calități ale acestora le reprezentau proveniența din stânga Nistrului, aflarea pe front în Al Doilea Război Mondial în rândurile armatei sovietice și, bineînțeles, faptul că erau membri ai partidului comunist. Organele puterii își instalau peste tot la conducere aceste cadre devotate, care serveau cu zel și luptau împotriva băștinașilor, inoculându-le ideile „corecte", pentru ca aceștia să renunțe la propriile rădăcini identitare, lingvistice și culturale și să accepte noua lor „identitate sovietică moldovenească". În acest scop era mobilizat un imens aparat propagandistic, iar „metodele de convingere" erau însoțite de cele mai sinistre catastrofe umanitare – foametea, încarcerările, deportătile.

Ion Druță, martorul acelor acțiuni, relatează: „Odată cu hotărârea Kremlinului privind formarea unei republici unionale pe nume Moldova Sovietică Socialistă, basarabenii trebuiau reeducați, trebuia scos românismul din ei, o operație ce se cerea realizată urgent, pentru care au fost mobilizate de peste Nistru coloane nesfârșite de așa-zișii comisari roșii. În noua republică unională, în organele de partid și de stat, prin toate ministerele, prin instituțiile de învățământ mediu și superior, din capitală și până în sătișoarele cele mai îndepărtate, peste tot ștampila cea rotundă era în mâna comisarilor de pe malul stâng. Ștampila rotundă era pe atunci argumentul hotărâtor, judecătorul suprem în toate chestiunile" [5, p.20]

Perioada „șantiștilor". În anii '50, la putere erau *șantiștii* – persoane provenite și educate în stânga Nistrului, în RASSM, care erau favorizate în domeniul culturii, științei, în conducerea instituțiilor statului. Erau numiți așa, pentru vorbirea lor specifică, cu o pronunție stâlcită și un lexic arhaic, departe de vreo variantă cultă de exprimare și pentru că aveau un tic verbal, folosind foarte des în vorbire cuvântul *șanti,* un fel de particulă ce semnifica aproximativ „ei, păi, deci, apoi, să zicem" etc. Ion Druță îi descrie în felul următor: „Făceau ravagii peste tot confrații noștri de pe malul stâng al Nistrului, așa-zișii *șantiști*. Am mai scris undeva de ce li s-a lipit această stranie poreclă. Izolați secole la rând de matca lingvistică a neamului, moldovenii de pe malul stâng, din așa-zisa republică autonomă moldovenească, vorbeau o limbă stâlcită, deformată, păsărească. De-o pildă, în loc de a zice: «Ei, și atunci în ziua aceea...», ei ziceau „*Șanti*, în dzîua așiia...". Văzând că noi cam chicotim de graiul lor, căutau să-l folosească cât mai rar, preferând peste tot limba rusă, pe care o posedau tot oarecum pe dibuite. Erau însă pe cai buni, cadre de partid, comuniști dedicați cu trup și suflet luptei de clasă…Păreau convinși că toți basarabenii sunt sau caută să fie trădători. Ba chiar ne considerau, în genere, de alt neam, pentru că, în vreme ce noi, urlau *șantiștii* de la tribune, prin sânge și sudoare, zideam o lume nouă, voi aici, pe malul drept, huzureați în brațele burgheziei moșierești?!" [5, p.19]. De aceea, în amintirile lui Ion Druță, Chișinăul anilor 60 apare ca un oraș paramilitar, un conglomerat urban, cu o populație de strânsură, cu legi aproximative și apucături feudale [6, p. 495].

Tot pe atunci, anume din Transnistria vine la Chișinău o cohortă de scriitori șantiști, care

ocupă poziții-cheie la edituri, în presa vremii, în diverse organe de conducere. Fiodor Ponomari, Iacob Cutcovețchi, Leonid Corneanu, Petrea Cruceniuc, Ion Canna, Petrea Darienco – aceste nume figurau în revistele literare, în manualele școlare și în cursurile universitare. „Prima lor manifestare în literatură a fost demascarea scriitorilor basarabeni, care, cică, scriau într-o limbă neînțeleasă de popor, adică de ei. Apoi, s-au pus singuri pe scris după metoda realismului socialist. Creații după creații, opere după opere. Unul dintre ei, prozatorul Ion Canna, angaja la Moscova oameni care-i scriau romane și povestiri. Ele apăreau în rusește sub iscălitura lui Canna, ca traduceri din limba moldovenească. Însă unul dintre acești angajați i-a făcut clasicului nostru bucata. După ce în „Sovetskaja Moldavia" a fost tipărit un fragment din noul roman a lui Canna, „Литературная газета" (Gazeta literară) din Moscova a publicat un articol distrugător. Fragmentul iscălit de Canna era, cuvânt în [cu] cuvânt, copiat dintr-un roman al unui cunoscut scriitor rus. [7]

Despre agramația și gafele șantiștilor circulau tot soiul de glume și „legende urbane", printre cele mai ridicole fiind o istorioară legată de Regele Mihai. Se zice că spre sfârșitul războiului, un oficial militar rus de rang înalt i-a făcut o vizită Regelui Mihai, avându-l în calitate de traducător pe un „specialist" șantist. La începutul vizitei, oficialul rus i-a adresat regelui o întrebare, formulată după toate regulile protocolului: „Как поживает королева мать?" (Cum se simte Regina Mamă?), pe care șantistul a tradus-o așa: „Șanti și mai fași mă-ta?"

Programele de studiu ale limbii și literaturii „moldovenești" au degenarat într-un asemenea hal, încât nivelul de cultură al studenților degrada cu fiecare „operă" studiată. Scriitorul Andrei Strâmbeanu își amintea de anii studenției astfel: „La Institutul Pedagogic din Chișinău, unde venisem în 1954, Istoria Moldovei, un manual cât un caiet de clasa întâi, ne vorbea mai mult de Rusia. Ștefan cel Mare era numit Ștefan al III-lea. La literatură îi studiam pe Leonid Barschi, Iacob Cutcovețchi, I.D. Ciobanu, cu povestirea „19 mămăligi". Studiam versurile lui Petrea Cruceniuc, citez: *„Tu deamu iartă-mă, iubită orășancă,/ Da eu nu mai pot făr' de talancă"* și pe Fiodor Ponomari, cu versuri de tipul: *„Am prins un neamț într-o căsuță/ Și l-am împușcat ca pe-o maimuță"*. Institutul, de fapt, ne dezvăța de ceea ce cunoșteam de acasă. Personal, mă consider o persoană cu diplomă, dar fără studii superioare, un autodidact, corigent, ca toți băștinașii, la limba română, din care motiv o învăț continuu" [8, p. 14].

În aceste condiții de ostracizare a limbii române și de promovare a unei pseudolimbi a „norodului moldovenesc", la 1 octombrie 1946 la Chișinău este inaugurată prima universitate din RSSM. Conform investigațiilor întreprinse s-a stabilit că „în postul de rector al Universității de Stat din Moldova urma să fie numit doctorul în istorie Iachim Grosul". Dar nu a fost să fie, fiindcă Moscova, chiar dacă oficial promova politica de indigenizare a învățământului în republicile unionale, nu era dispusă să încredințeze unui localnic rolul important de organizator al Universității, deși acesta era din fosta RASS Moldovenească și parcursese aceleași etape de „construcție a socialismului" ca și liderii de la Kremlin, nu fusese în teritoriile ocupate de germani, era doctor în științe, membru de partid și se manifestase fidel regimului sovietic. În atare situație, pe 19 ianuarie 1946, CC al PC (b) al întregii Uniuni l-a trimis în RSS Moldovenească pe un rus, originar dintr-un sat din regiunea Tula, și anume Ivan Leonov [9]. Fiind o persoană care nu cunoștea nimic despre regiunea în care venise, nici limba, nici realitățile locului, rectorul Leonov era absolut indiferent față de moldoveni și față de necesitățile lor. Când în anul 1947 profesorul Nicolae Corlăteanu s-a adresat acestuia și a solicitat includerea în planurile de învățământ a cursurilor de „limbă și literatură moldovenească", rectorul nu a fost de acord și a răspuns că Universitatea nu are indicațiile necesare din partea Ministerului Învățământului Superior al URSS cu privire la predarea „limbii moldovenești".

Este de remarcat că pe atunci „…în toate sferele de activitate a Universității – științifică, didactică, educativă, obștească etc. – limba rusă și cultura sovietică erau dominante, ceea ce stagna dezvoltarea limbii și culturii naționale. În mare măsură politica națională și lingvistică

sovietică au avut consecințe nefaste pentru activitatea didactico-științifică și instructiv-educativă. Ea urmărea scopul de a deznaționaliza popoarele din URSS și de a forma un popor nou – „sovietic". De fapt, sub această „mantie" se înfăptuia rusificarea" [10, p. 11]

Rusificarea reprezintă a doua calamitate identitară care s-a abătut asupra populației din noua republică sovietică, iar rezultatele acestei strategii se resimt și astăzi. Poziția dominantă a limbii ruse era determinată, în primul rând, de faptul că mulți conducători, funcționari de rang înalt erau special aduși din Rusia, pentru că statul avea încredere anume în asemenea cadre – născute sau școlite în Rusia (de exemplu, cazul rectorului Leonov). Autoritățile sovietice au revenit la practicile din timpul dominației țariste din 1812–1918 [11], când în adminitrație se utilizau termeni ruseșit de tipul *nacealnik, oblaste, delă, donos*, se rescriau în manieră rusească antroponimele *Cebanov, Kirilov, Dicesculov, Gropa* și toponimele/urbanonimele, străzile devenind *Zavodskaia, Kuibîșeva, Stroitelei* etc. Limba rusă era dominantă în toate sferele vieții: în instituțiile statului toate activitățile, ședințele, conferințele etc. se desfășurau în limba rusă; documentele de serviciu, tot felul de acte, inclusiv cele de uz personal, se perfectau doar în limba rusă; această limbă era folosită în comerț, în medicină, în sfera serviciilor, în cultură etc. Limba rusă era predominantă în instituțiile de învățământ superior, de exemplu, la Institutul de medicină (actuala „Universitate de medicină și farmacie") toate cursurile se țineau doar în limba rusă, cu toate că mulți studenți nu cunoșteau această limbă. Sunt relevante în acest sens mărturiile doamnei Tatiana Prodan, fostă studentă la medicină imediat după război [A se vedea: 12]. De asemenea, rusa era limba de instruire la toate facultățile cu profil tehnic. În felul acesta, limba română a fost marginalizată, lipsită de cele mai importante funcții ale sale – cele sociale și culturale, fiind exclusă, practic, din toate sferele de bază ale vieții.

În vorbirea curentă circulau mai mult denumiri ca „sprafcă", „vedomoste" „vîpiskă", „uciot", „zaciot", (*adeverință, borderou, extras, evidență, coolocviu)* etc. Iar denumirile multor mărfuri de larg consum, precum și și terminologia tehnică de uz curent, erau ca și inexistente în „limba moldovenească", pentru că oamenii cunoșteau doar variantele rusești, de tipul „vîcliuciatel", „holodilnic", „ruli", „tormoz", „scoroste", „zontic", „stacan", „șcaf", „castrule" etc. *(întrerupător, frigider, volan, frână, viteză, umbrelă, pahar, dulap, cratiță).*

Un asemenea vocabular putea face diferența, etalând particularități ale unei „limbii moldovenești" deosebite de cea română, concepție care trebuia acreditată și oficializată de autoritățile sovietice. Ideea de a argumenta „autenticitatea limbii moldovenești" a supraviețuit peste ani, manifestându-se printr-o lucrare lexicografică specifică, alcătuită de Vasile Stati „Dicționar moldovenesc-românesc" [13]. Autorul își propune să demonstreze „adevărul etno-istoric" al existenței unui neam și a unei limbi romanice distincte în Moldova, cât și integritatea lingvistică a acestui spațiu istoric moldovenesc. În realitate, pentru acest dicționar aufost selectate cuvinte și forme de diferite origini, evitându-se cu grijă orice neologism, orice termen tehnic modern sau împrumuturi actuale de largă circulație. Multe dintre aceste lexeme sunt înregistrate în dicționarele românești ca regionalisme, cuvinte populare, împrumuturi, ocazionalisme etc. (de ex., *bancă* – borcan de sticlă, *a anina* – a agăța, *bacal* – halbă, *a jicoli* – a ninge, *leică* – pâlnie, *stacan* – pahar, *lăutoare* – apă de spălat pe cap, *lighioană* – vrăjmaș ș.a.m.d.). Toate acestea nu pot demonstra nicidecum existența independentă a unei „limbi moldovenești" funcționale, care ar putea servi necesităților unei societăți moderne.

„A reușit această bizară «operă» lexicografică să demonstreze existența «limbii moldovenești»? – se întreba publicația „Contrafort" din Chișinău, prezentând opiniile mai multor filologi, scriitori, oameni de cultură din Chișinău, al căror verdict a fost unanim: este o lucrare antiștiințifică, care nu demonstrează decât o atitudine tendențioasă și o trișare a adevărului științific [14].

Facultatea de filologie la începuturi. Filologia ca disciplină de studiu a apărut odată cu fondarea Universității de Stat din Chișinău în 1946, încadrându-se în Facultatea de Istorie și

Filologie, la care inițial studiile se făceau doar în limba rusă. Primul decan al acesteia a fost istoricul Iachim Grosul, transferat de la Institutul Pedagogic din Chișinău, pentru a organiza corpul științifico-didactic și procesul de studii și a activat în această funcție din 15 septembrie 1946 și până pe 24 septembrie 1947.

În componența facultății s-au înființat trei secții: Limba și literatura moldovenească, Limba și literatura rusă și Istoria. Primul șef al Catedrei Limba și Literatura Moldovenească a fost Nicolae Corlăteanu, numit temporar șef interimar din 15 octombrie 1946, dar și lector la aceeași catedră. În 1949 șef al Catedrei de Limba și Literatura Moldovenească devine Iosif Varticean, care a absolvit Facultatea de Limba și Literatura Rusă a Institutului Pedagogic „Al. Herțen" din Leningrad. La 14 martie 1950 el este transferat șef al Catedrei de Limba Rusă, iar din 28 martie ocupă postul de decan al Facultății de Istorie și Filologie. În 1951 este restabilit în postul de șef al Catedrei de Limba și Literatura Moldovenească, rămânând decan al Facultății de Istorie și Filologie până în anul 1952. În anii 1958–1961 este director al Institutului de Istorie, Limbă și Literatură al AȘM [15, p. 196].

După cum se poate observa, deținătorul unei diplome de specialist în limba rusă putea ușor deveni șef al Catedrei de Limbă și Literatură Moldovenească. Este de menționat, de asemenea, că politica lingvistică promovată de autorități era totdeauna în favoarea limbii ruse: de exemplu, Catedra de Limbă și Literatură Rusă, fondată în anul 1946, în anul de studii 1947–1948 a fost divizată și s-a format Catedra de Limbă Rusă independentă, pe când Catedra de Limbă și Literatură Moldovenească s-a divizat cu mult mai târziu.

În anul 1962 Facultatea de Istorie și Filologie este reorganizată, separând-se istoria și filologia. Facultatea de Filologie nou-creată avea în componența sa catedrele: Limba și Literatura Moldovenească, Limba și Literatura Rusă, Limba și Literatura Străină.

La începutul anilor '60 Facultatea de Filologie era una dintre cele mai mari de la universitate. Conducerea catedrelor de profil era reprezentată de profesori care împărtășeau și promovau cu multă râvnă conceptul de „limbă moldovenească" și toate ideile partidului despre educarea unui „om nou" (omul sovietic), despre frăția popoarelor URSS etc. Era aspru criticată orice tentativă de a utiliza vreo carte, informație, text românesc (moldovenesc), iar sintagma „limba română" era complet tabuizată. Mulți dintre cei promovați în funcții de conducere, fiind școliți în instituțiile din stânga Nistrului și provenind tot din acea zonă, confirmau prin prestația lor ideea răspândită neoficial, conform căreia *„dacă vrei să fii ministru, trebuie să fii de peste Nistru"*.

Astfel, la una dintre catedrele de profil, Catedra de Limbă Moldovenească, a venit la conducere Andrei Timofeevici Borșci, rus, născut la Grigoriopol, care și-a făcut studiile la Tehnicumul Pedagogic din Balta (RASSM) și a activat în calitate de învățător de limba rusă în stânga Nistrului. Studiile superioare le-a obținut la Leningrad, fiind unul dintre primii studenți din Moldova, care a absolvit așa-numitul «ciclu moldovenesc» la Facultatea de Filologie a Universității de Stat de la Leningrad (1940). Stagiul de doctorat l-a făcut la Kiev, unde a absolvit și cursurile de trducători militari. La Chișinău a avut o carieră prodigioasă, ocupând funcții înalte: la Academie – Director al Institutului de Limbă și Literatură, la Universitate – Șef al Catedrei de Limbă Moldovenească, apoi șef al Catedrei de Lingvistică Generală și Romanică.

Adept convins al „limbii moldovenești", cu studii de limba rusă, în anii 60 profesorul A.Borșci era printre cei care veneau la ore cu foile îngălbenite ale cursului de cândva. În ultimii ani de activitate, ținea cursul de limbă slavă veche și cei care i-au fost studenți își aminteau de întinsele sale explicații monotone despre „Ius mare" Ѧ și „Ius mic" Ѫ, care se pronunțau în diferite cazuri la fel, despre consoanele nazale „înn" și „imm" și despre alte trăsături fonetice ale slavonei. Textele moldovenești scrise cu alfabet slavon, citite de A. Borșci ca model, sunau foarte caraghios. În general, profesorului Borșci i s-a dus vestea pentru felul său de a vorbi „moldovenește" stâlcit, cu accent rusesc. De exemplu, el nu pronunța diftongul „oa", înlocuindu-l cu „o" – în loc de *foarte, soare, școală*, zicea *forte, sore, școlă*, iar „oa" apărea în vorbirea

sa inopinat, ca în cazul unei fraze devenite celebre pe atunci: „limba nostră este frumosă, așa ca spanioala!". Printre studenți circula pe atunci și o glumă, care persifla modul acestuia de a vorbi: *„Borșci se scrie cu semnul mole la codă"*. Iar colegii de la Academie mult timp își aminteau în glumă de expresiile sale agramate și de felul cum acesta stâlcea cuvintele vorbind românește („moldovenește") [16, p. 60].

Șefia Catedrei de Literatură Moldovenească, i-a revenit Ion (sau Ivan) Racul, născut în districtul Balta (Ucraina), în satul Valea Hoțului (în documentele rusești numit Valehoțulove). În 1950 a absolvit Universitatea din Chișinău (la specialitatea limba rusă) unde a și fost angajat, ocupând, pe parcursul anilor, mai multe funcții importante – decan al Facultății de Istorie și Filologie, prorector, iar din 1960 – șef al Catedrei de Literatură Moldovenească.

În lucrările sale, precum „Chipuri de comuniști în proza moldovenească postbelică" (1967), „Mesajul ideologico-estetic al literaturii contemporane" (1983) ș.a. Ion Racul a studiat procesul de formare a literaturii sovietice moldovenești, dezvoltarea realismului socialist și afirmarea principiului partinității. Profesorul I. Racul manifesta o intoleranță agresivă față de literatura română/limba română, care nu se încadrau în viziunea partinică a autorităților de atunci. Însăși cuvintele „român", „românesc" erau tabuizate, iar dacă cineva le rostea într-un context pozitiv, putea avea mari neplăceri. Total devotat partidului comunist și „moldovenismului", I. Racul i-a tratat totdeauna cu suspiciune pe profesorii care spuneau și demonstrau implicit, prin exemple, că limba „moldovenească" este identică cu limba română. Scriitorii care abordau alte teme decât „chipul comunistului" sau „construirea socialismului" erau aspru criticați de I. Racul. Unul dintre cei care nu se încadrau în tematica „necesară" a fost Ion Druță, stabilit deja la Moscova, care își amintea: „Cam prin iulie (1973) vine veste din Moldova că profesorul șantist Ivan Racul tună și fulgeră împotriva mea în paginile ziarului „Sovetskaia Moldavia", dar asta nu mă mai interesa. Eram deja în altă lume".

Din aceeași tagmă de profesori cu viziuni „transnistrene" făcea parte și Faina Ilarionovna Cojuhari, care, în cursul său de dialectologie expunea diverse invenții, de exemplu, că baza dialectală a „limbii literare moldovenești" o constituie graiurile din jurul Chișinăului, precum și cele din raioanele Tiraspol, Dubăsari, Grigoriopol (fără a pomeni despre dialectele dacoromân, aromân (macedoromân), meglenoromân și istroromân), dar și alte inepții, menite să confirme statutul independent al „limbii moldovenești". Cercetătorul dr. hab. Marcu Gabinschi de la Institutul de Filologie relatează în amintirile sale un caz, devenit anecdotic: în 1955 la institut se discuta un articol despre supin (o formă a verbului) și cineva a amintit de limba latină, spunând că este o limbă moartă. La care Faina Cojuhari, profesoară la Universitate, a replicat: cum adică este limbă moartă, dacă este vorbită de toată America Latină! [16, p. 56]

Și alte cursuri erau ținute de profesori cu viziuni și texte anacronice. De exemplu, profesorul de pedagogie Timofei Antipovici Crăciun a intrat în memoria colectivă a studenților de pe atunci prin expresiile sale memorabile, de tipul: „pedagogia sovietică este cea mai sovietică pedagogie"; la examen trebuie să răspunzi strict „pe poante" (puncte trasate din timp de profesor). Unii studenți, fiind întrebați care le este numele, îi răspundeau Ion Creangă, Mihai Eminescu, Ion Neculce, nume care nu-i spuneau absolut nimic profesorului. De imaginea lui Crăciun este legată și modificarea nostimă a numelui acestuia: studenții îi spuneau uneori Timofei Antilopovici, iar una dintre replicile profesorului era: „mata încă mi-i mai spune și Timofei Cămilovici" [A se vedea și 17, p. 147].

Anume acest contingent de „profesioniști în filologia moldovenească" era promovat și susținut de oficialități, pentru a acredita și a propaga ideea unei „limbi moldovenești" deosebite tranșant de limba română, inițiindu-se concomitent o campanie agresivă împotriva autorilor (scriitori, ziariști, profesori), care pledau pentru identitatea națională și criticau rusificarea și marginalizarea culturii autohtone. Pe de altă parte, profesorii mai vechi (Andrei Borșci, Iosif Varticean, Ion Racul, Faina Cojuhari ș.a.), care stăteau neclintiți pe pozițiile moldovenismului de partid, își elaboraseră cursurile prin anii

50–60 și, în lipsa unor lucrări/manuale de specialitate, în timpul orelor nu aveau altă soluție decât să expună pozițiile de bază ale cursurilor din foile lor îngălbenite, cu care se prezentau în fața studenților, iar aceștia trebuiau să-și facă notițe și să învețe din aceste conspecte, pentru a putea susține examenele. „Conștienți de infantilizarea deliberată a studenților prin rezumarea la învățarea limitată de conspecte, unii profesori…stimulau și sprijineau lectura operelor scriitorilor români și a altor lucrări de literatură universală, pe care le dețineа în colecțiile sale biblioteca Filialei – Institutul de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a Academiei de Științe a URSS, pentru că în acei ani, biblioteca universitară nu punea la dispoziția studenților literatura necesară" [15, p. 239].

Scopul autorităților de partid, în perioada sovietică, era de a forma o nouă clasă de filologi, care să promoveze doar tot ce este „moldovenesc", ca lumea să nu știe, ori să uite complet că există limba română și cultura română, istoria română. Dar, în pofida persecuțiilor și a măsurilor draconice de intimidare, cei care au pus bazele filologiei basarabene, care au elaborat dicționare, manuale, cursuri universitare, care au instruit generații de studenți erau, în mare parte, cu studii românești făcute în perioada interbelică. Printre cei care au absolvit universități din România erau *Nicolae Corlăteanu* (Universitatea din Cernăuți), *Vasile Coroban* (Universitatea din Iași), *Gheorghe Bogaci* (Universitatea din Iași), *Eugen Russev* (Universitatea din București), *Tatiana Iliașenco* (Universitatea din Iași) și alții. Notă: Tatiana Iliașenco, deși făcuse filologia la Iași, a devenit o susținătoare înflăcărată a „limbii moldovenești".

Or, mulți dintre profesorii filologi, chiar cu riscul de a fi persecutați, recurgeau la surse științifice românești, la operele clasicilor literaturii române pentru a-și elabora cursurile. Deși în bibliotecile publice cărțile românești nu erau accesibile, mulți intelectuali aveau propriile resurse și găseau diverse posibilități de a se documenta.

În același timp, cei care nu erau în unison cu linia promovată de partid puteau plăti scump. Este și cazul profesorului Catedrei de Literatură Ion Ciocanu, eminent critic și istoric literar, cunoscut pe larg și ca autor al multor cărți și materiale de cultivarea limbii. „Publicarea la 23 iunie 1970 în ziarul pe care îl redacta „pe baze obștești", „Кишиневский Университет" (așa se numea publicația Universității pe acele timpuri ale „bilingvismului rmonios") a unei recenzii elogioase la romanul lui Ion Druță „Povara bunătății noastre", autor rău privit de conducere, mai ales de mai marele pe atunci al comuniștilor din republică I. Bodiul, i-a adus mult necaz, Ion Ciocanu fiind constrâns să demisioneze din funcție „din proprie dorință" [18, p. 122]. Astfel s-a încheiat cariera universitară a unui merituos filolog, și nu doar din cauza acelei recenzii, ci și pentru că la orele sale de literatură acesta se referea la nume de scriitori români despre care studenții filologi nu cunoșteau aproape nimic. Atunci l-am auzit pe profesorul Ion Ciocanu recitând poezia „Noi" de Octavian Goga: *„La noi sunt codri verzi de brad/ Și câmpuri de mătasă;/ La noi atâția fluturi sunt,/ Și-atâta jale-n casă. / Privighetori din alte țări/ Vin doina să ne-asculte; La noi sunt cântece și flori/ Și lacrimi multe, multe…"* – text care rezona perfect cu starea de spirit a basarabenilor, rupți de rădăcinile lor spirituale. Ion Ciocanu a fost unul dintre cei mai îndrăgiți profesori pe atunci. Deși a fost nevoit să plece de la catedră, Ion Ciocanu și-a comtinuat cu succes activitatea de critic literar și de apărător al limbii române, al exprimării corecte.

Și totuși, pe la mijlocul anior 60 la Facultatea de Filologie au loc schimbări spre bine, în sensul calității studiilor. La catedrele de profil sunt angajați mai mulți tineri specialiști lingviști – Anatol Ciobanu, Ion Ciornâi, Vitalie Marin, Ion Mocreac, Vladimir Zagaevschi, Mihai Purice, Ion Melniciuc, Nicolae Mătcaș, George Rusnac, Vasile Pojoga ș.a., tot aici continuându-și activitatea și reputatul profesor Nicolae Corlăteanu. Aceștia au înclinat balanța disciplinelor filologice de la moldovenismul primitiv spre o limbă modernă, care, deși se numea „moldovenească" și folosea alfabetul ruseesc, era studiată/predată în baza noilor programe, realizate în conformitate cu toate rigorile științelor filologice. Din 1971, când în fruntea Catedrei Limba Moldovenească vine profesorul Ion Ciornâi, începe o activitate prodigioasă de elaborare și

editare a programelor analitice, a manualelor și materialelor didactice pentru cursurile universitare la disciplinele lingvistice, se publică numeroase monografii, manuale școlare, articole științifice de o certă valoare, dedicate limbii române/moldovenești [19, p. 84-91].

Toate acestea au pregătit un teren solid pentru revenirea la grafia latină și la denumirea corectă a limbii noastre – limba română.

Pe parcursul anilor, Facultatea de Filologie a trecut prin mai multe reorganizări, fiind schimbată în 1995 și denumirea ei în Facultatea de Litere [20, p. 390]. În anul 2006 Facultatea de Litere avea patru catedre de profil: Catedra Limba Română, Lingvistică Generală și Romanică (cu 34 de profesoru), Catedra Literatura Română și Teorie Literară (19 profesori), Catedra de Filologie Clasică (13 profesori), Catedra de Filologie Rusă (16 profesori). Cu această structură a funcționat până în anul 2016, când a fuzionat cu Facultatea de Limbi și Literaturi Străine – azi Facultatea de Litere a Universiatății de Stat din Moldova.

Note și referințe bibliografice:

1. Bahnaru, Vasile. *Institutul de filologie și aniversarea a LXX–a a Academiei de Științe a Moldovei*. În: Philologia, mai-august 2016.

2. Чобану, Ион Д. *Ындрептар ортографик. Pentru шкоала ынчепэтоаре, де 7 ань ши чей мижлочие*. Editura de Stat a Moldovei. Кишинэу, 1949.

3. Nuță, Ion. *Adepții existenței limbii moldovenești*.

4. Prisac, Lidia; Xenofontov, Ion Valer, Salagor Iulian. *Fondul personal Ivan D. Ciobanu (1910–2000) din fosta Arhivă Științifică a AȘM*. În: „Dialogica. Revistă de studii culturale și literatură", nr. 1, 2025.

5. Druță, Ion. *Căsuța de la răscruce*. Chișinău: Cartier, 2018.

6. Condrea, Iraida. *Chișinăul anilor 50 în memorialistica lui Ion Druță*. În: „Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine", Ediția 8, 2023.

7. Radio Europa Liberă.

8. Strâmbeanu, Andrei. *Limba română și scriitorii*. În: „Akademos", nr. 3, 2017,

9. Eremia, Ion. *Iachim Grosul – primul decan și șef de catedră la Facultatea de Istorie și Filologie a Universității de Stat din Moldova*. În: „Intelectualitatea română între ideologie, libertate academică și naționalism", Ed. 2, Editura „Lexon-Prim", 2023.

10. Cozma, Valeriu. *Istoria Universității de Stat din Moldova (1946–1996)*. Chișinău, 1996.

11. Cotelnic, Th. *Rusificarea Basarabiei sub dominația țaristă (1812–1918)*.

12. Condrea, Iraida. *Un dialog despre limba română din Basarabia II*. În: „Dialogica. Revistă de studii culturale și literatură", nr. 2, 2023.

13. Stati, Vasile. *Dicționar moldovenesc-românesc*. Chișinău, ed. a 2-a rev. și compl., 2011.

14. *Un monument al minciunii și al urii – „Dicționarul moldovenesc-românesc" al lui Vasile Stati*. În: Contrafort.

15. Rotaru, Liliana. *Politica lingvistică în învățământul superior din RSSM – element al ideologiei imperiale și instrument de inginerie națională*. Chișinău, 2023.

16. Габинский, М.А. *Воспоминания нелюбимого работника. Из истории языкознания в Молдавии*. Кишинев, 2017.

17. *Student, profesor și cercetător în anii 1980–1990: drumul spre regăsire și libertate*. Coordonator: Lidia Prisac. Chișinău: [S. n.], Lexon-Prim, 2023.

18. Buruiană, Ion. *Un academician fără titlu sau cu tristețe despre scriitorul și savantul Ion Ciocanu*. În: „Philologia", ianuarie-aprilie 2015.

19. Varzari, Elena. *Lingvistul Ion Ciornîi – omul-exemplu*. În: „Abordări psiho-pedagogice, lingvistico-literare, istorice și didactice în științele educației", Ed. 1. Cahul, 2023.

20. Rusnac, Gheorghe; Cozmam Valeriu. *Universitatea de Stat din Moldova (1996–2006)*, Vol. II. Chișinău: CEP USM, 2006.

* Articol elaborat în cadrul proiectului de cercetare 010402 „Cultura și politica în contextul schimbărilor regimurilor politice: de la Basarabia românească la Republica Moldova".

Citation: Condrea, I. Romanian Philology at the State University of Moldova. In: Dialogica. Cultural Studies and Literature Scientific Journal, 2026, nr. 2, p. 17-25. https://doi.org/10.59295/DIA.2026.2.02

Publisher's Note: Dialogica stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).